

УДК 338

А. А. Халецька,

д.держ.упр., доцент, професор кафедри загального та адміністративного менеджменту,
Донецький державний університет управління

НАУКОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ МЕХАНІЗМУ РЕГУЛЮВАННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Анотація. В запропонованій статті узагальнено сутність і значення інвестиційних процесів у забезпеченні розвитку економіки, що пропонуються вченими-економістами протягом історичного поступу цивілізованого суспільства. Досліджено наукові підходи значення механізму регулювання інвестиційної діяльності, який забезпечить формування набору ефективних інвестиційних потоків.

Annotation. In the offered article essence and value of investment processes is generalized in providing of development of economy, which is offered by scientists-economists during historical advancement of the civilized society. Scientific approaches of value of mechanism of adjusting of investment activity, which will provide forming of set of effective investment streams, are explored.

Ключові слова: Інвестиції, капітальні вкладення, інвестиційний процес, інвестиційна діяльність.

I. Вступ

Термін "інвестиції" походить від латинського "inwest", що означає "одягати", "вкладати", а дослівно з англійської мови (investment) і німецької (investition) – капітальні вкладення або інвестиції. В різних розділах економічної науки й різних областях практичної діяльності зміст даного поняття має свої особливості. Узагальнення його аналізу дозволяє виділити наступні загальні риси:

- інвестиції у макроекономіці - це частина сукупних витрат, що складається з витрат на нові засоби виробництва (виробничі, або фіксовані інвестиції), інвестицій у нове житло й приросту товарних запасів. Тобто, інвестиції - це частина валового внутрішнього продукту, неспожита в поточному періоді, що забезпечує приріст капіталу в економіці [12];

- інвестиції у теорії виробництва, і в цілому в мікроекономіці, - це процес створення виробничого потенціалу (включаючи засоби виробництва, предмети праці, робочу силу) [3];

- і, нарешті, у теорії фінансів під інвестиціями розуміють придбання реальних чи фінансових активів, тобто це сьогоднішні витрати, метою яких є одержання майбутніх вигод. Більш точно, інвестиції - це обмін визначеної сьогоднішньої вартості, на можливо невизначену, майбутню вартість.

Отже, підходи до визначення поняття «інвестиції» відрізняються надто великим розмаїттям, щоб можна було дати йому єдине й вичерпне визначення.

II. Постановка завдання

Метою даної статті є аналіз поглядів вчених-економістів на суть і значення інвестиційної діяльності в процесі історичного розвитку економіки та визначення складових механізму регулювання інвестиційної діяльності.

III. Результати

Інвестиції як об'єкт особливого дослідження в економічній науці стали проблемним питанням на рубежі XX-XXI ст. Так, за У. Шарпом, "інвестувати" у найширшому розумінні означає "розстатися з грошми сьогодні, щоб мати більшу їх суму у майбутньому" [18]. Л. Гітман визначає інвестиції як спосіб розміщення капіталу, який повинен забезпечити збереження чи зростання його вартості й (або) принести позитивний розмір доходу [4]. Подібна інтерпретація терміна подана в англосаксонській енциклопедії [19].

Однаковий зміст інвестицій знаходить своє відображення у працях українських економістів, зокрема І. Бланка [1], В. Федоренка [11], у термінологічному словнику Дж. Розенберга [13], книгах "Мікроекономіка" і "Макроекономіка" (автори Е. Долан і Д. Ліндсей) [5], де зазначено, що інвестиції – це вкладення (витрати) грошей, капіталу з метою подальшого його збільшення, одержання доходу, або те й інше. Дещо подібним є визначення у фінансово-економічному словнику сучасної доби: інвестиції являють собою вкладення в основний і оборотний капітал з метою одержання доходу [17]; у книзі "Економікс" (автори К. Макконел і С. Брю) [10]: інвестиції — це витрати на виробництво і накопичення засобів виробництва, збільшення матеріальних запасів тощо.

У Великій радянській та українській енциклопедіях [2], а також фінансово-кредитному словнику [16] видання часів колишнього Радянського Союзу інвестиція інтерпретується як довгострокове вкладення капіталу в різні галузі капіталістичної економіки (сільське господарство, транспорт та інші галузі) у межах країни або за кордоном для одержання найвищого прибутку.

В адміністративно-командній економіці термін "інвестиції" мало вживався, замість нього в плануванні та господарській практиці були поширені такі терміни як "капітальні вкладення", "вкладення в основні фонди", "довгострокові вкладення" і т. ін. У соціалістичних країнах поняття "інвестиції" вживалося як синонім капітальних вкладень, тому що тут основною метою інвестиційної діяльності виступало збільшення обсягів виробництва, переважно продукції важкої промисловості і військово-промислового комплексу, а одержання при цьому прибутку, досягнення соціально-економічного й екологічного ефектів у більшості випадків і не ставилося за мету. А головною метою інвестиційної діяльності при капіталістичній системі є одержання підприємницького прибутку (доходу) тощо.

Отже, інвестиції – це значно ширша економічна категорія, ніж довгострокове вкладення капіталу, капітальні вкладення, оскільки вони можуть впроваджуватись у найрізноманітніших формах: реальній, фінансовій, інтелектуальній, інноваційній і на відміну від капітальних вкладень інвестиції здійснюються у проекти, індикатором росту яких є прибуток, чеходід, дивіденди, проценти, економічний, соціальний, інноваційний, екологічний ефекти.

З точки зору економічної теорії ключовим чинником інвестування є процентна ставка: держава, виконуючи функцію випуску грошей і виступаючи найбільш великим учасником фінансового ринку, безпосередньо впливає як на процентні ставки, так і на обсяги інвестицій. Зокрема, фіскальна експансія збільшує потребу держави у фінансових ресурсах, тим самим процентні ставки зростають, інвестиції в приватному секторі економіки скорочуються. Грошове розширення в короткостроковій перспективі знижує процентні ставки, але в довгостроковому періоді - може привести до інфляції і зростання номінальних ставок прибутковості (ефект Фішера).

Класична модель [14] представляє фінансовий ринок як ринок позикових коштів, позичальниками на якому виступають переважно фірми-виробники товарів і

послуг, які здійснюють реальні інвестиції, кредиторами - домашні господарства, що зберігають частину поточного доходу. Обсяг інвестицій і ринкова процентна ставка визначаються під впливом попиту та пропозиції фінансових ресурсів. Тим самим, основними факторами, що обумовлюють обсяг інвестування і прибутковість фінансових вкладень є: ефективність реальних виробничих інвестицій і переваги домашніх господарств щодо поточного й майбутнього споживання.

Інвестиції являють собою процес нагромадження капіталу, виступаючи тим самим найважливішим джерелом економічного розвитку. Основною метою фінансового ринку є трансформація суспільних заощаджень в інвестиції.

У сучасних умовах стрімкого розвитку нових технологій інвестиції виступають найважливішим засобом забезпечення прогресивних структурних зрушень в економіці, поліпшення якісних показників діяльності на мікро- і макрорівнях. Чим більші обсяги інвестицій і вища їх ефективність інвестицій, тим швидше відбувається відтворювальний процес, здійснюються позитивні ринкові зрушення й перетворення.

Нині правові, економічні та соціальні умови інвестиційної діяльності в нашій державі визначаються Законом України "Про інвестиційну діяльність", в якому подано офіційне визначення категорії "інвестиції": "інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект" [6].

Вважаємо, що було б правильнішим узагальнення визначення терміна "інвестиції", як сукупність довго-, середньо- і короткострокових вкладень коштів, майна і нематеріальних цінностей, що спрямовуються на виконання виробничих, соціальних, інноваційних, екологічних програм (проектів) з метою реального збереження інвестиційних ресурсів, збільшення прибутку (доходу), нарощування обсягів виробництва товарів (виконання робіт, надання послуг), впровадження інноваційних розробок, поліпшення соціально-побутових умов проживання людей і екологічних параметрів навколишнього середовища.

Ключовим моментом в забезпеченні інвестиційних процесів економічного розвитку держави чи регіону є визначення відповідного механізму регулювання інвестиційної діяльності, який забезпечить формування набору інвестиційних потоків, що сприятимуть максимальному ефекту в розвитку даної території.

Згідно з малим економічним словником за ред. А.Н.Азріліяна, механізм - це послідовність станів, процесів, що визначають будь-яку дію або явище. Загальний національний механізм управління інвестиційним процесом, приватні економічні й господарські механізми, що входять до його складу, визначаються господарським механізмом національної економіки. Це цілісна система організації (ведення) виробництва за допомогою економічних і організаційних форм, методів і важелів. Механізми управління інвестиційними процесами в різних країнах різні. Аналіз прийнятого для України історичного й сучасного міжнародного досвіду перехідного періоду свідчить, що досягнення стійкого економічного зростання можливе лише на основі розширеного відтворення науково-технологічного, природного, економічного й соціального потенціалів, концентрації інтелектуального потенціалу на ключових напрямках розвитку.

Механізмом регулювання інвестиційної діяльності є сукупність взаємозалежних інструментів і умов, регулювання яких веде до зміни обсягів і напрямків руху інвестиційних потоків [8]. Аналіз літературних джерел інвестиційного регулювання дозволив зробити висновок, що серед сформованого різноманіття підходів до вивчення інвестиційного механізму варто виділити наступні основні підходи:

1. Вивчення процесу інвестування з погляду елементів інвестиційного процесу, а саме:

- дослідження джерел інвестиційних коштів, серед яких можуть виділятися внутрішні і зовнішні джерела інвестування підприємства: кошти амортизаційного фонду, прибуток та ін. внутрішні джерела, кошти населення, держави, кошти кредитно-інвестиційних інститутів. Також можуть виділятися зовнішні й внутрішні джерела стосовно країни чи регіону (національні й іноземні інвестиції);

- дослідження важелів, факторів і умов мобілізації зазначених джерел, як правило, спрямованих на пошук залежностей і причинно-наслідкових зв'язків у напрямках і причинах формування та руху інвестиційних потоків;

- дослідження пріоритетів інвестування, а також механізм реалізації інвестиційних процесів, що включає аналіз інвестиційної привабливості об'єктів інвестиційного дослідження (підприємство, регіон, держава), дослідження структурних пропорцій і виявлення необхідних напрямків їх розвитку. Дослідження механізмів і методів реалізації інвестиційних процесів і напрямків їх удосконалення (інвестиційні стратегії й концепції, програми інвестиційного розвитку, інвестиційні проекти). Дослідження методичних засад інвестування і розвитку основних напрямків підвищення якості й ефективності реалізації інвестиційних процесів.

2. Вивчення процесу інвестування з точки зору суб'єктів інвестиційного процесу (населення, держави, інвестиційних інститутів, об'єктів інвестування) і механізмів формування ними джерел інвестиційних коштів, а саме:

- система інвестиційних пріоритетів населення, яка включає набір досліджень щодо схильності населення до споживання й заощадження відповідно до механізму формування інвестиційних потоків (у цьому випадку можна розглядати заощадження - як безпосереднє джерело формування інвестиційних коштів, а споживчі витрати можна розглядати як капітальні вкладення в тій частині, що відповідає вартості спожитого товару, який направляється на розширене відтворення), вивчення системи споживчих переваг і споживчих очікувань населення;

- дослідження стратегічних напрямків інвестиційної політики держави на регіональному, галузевому і загальнодержавному рівнях. Розробка зовнішньої і внутрішньої інвестиційної політики держави в рамках інвестиційних пріоритетів, інновацій, а також пріоритетних напрямків державного інвестування. Дослідження методів державного регулювання інвестиційних ринків;

- дослідження в галузі економіко-математичного моделювання і прогнозування інвестиційної стратегії як окремих підприємств і інвестиційних інститутів, так і інвестиційних процесів на рівні галузей і регіонів. Дослідження інвестиційної політики за елементами капіталу господарюючих суб'єктів інвестування основних і оборотних фондів. Значна частина цих досліджень приділяє увагу питанням амортизаційної політики..

3. І третій розріз інвестиційних досліджень, що заслуговує на увагу, - це вивчення інвестиційних процесів стосовно інструментів і об'єктів вкладення інвестиційного капіталу:

- портфельне інвестування. Характеризується поведінкою інвестора на ринку. Найважливішою його частиною є вивчення інвестування коштів у фінансові інструменти, випущені як державними, так і недержавними емітентами;

- самоінвестування суб'єктів господарської діяльності, виробництво і формування ними портфелю цінних паперів.

Розгляд інвестиційної діяльності тільки в методологічному аспекті не дає повного уявлення про її природу, оскільки вона складається з результатів дії безлічі факторів і вимагає формування системи регулювання, що забезпечує ряд властивостей, таких як ефективність, керованість, відповідність інтересам державного розвитку, забезпечення економічної, соціальної, екологічної безпеки та ін.

Поняття "інвестиції" у науковій літературі істотно розширилося і нині застосовується також для опису ситуацій, коли поточними інтересами жертвують заради прибутків, або іншого ефекту у перспективі. Інвестиції у розвиток ринкової, виробничої, соціальної інфраструктур являють собою приклад даного поняття.

Інше застосування терміна "інвестиції" пов'язано з поняттями ноу-хау і людського капіталу. Вчені починають говорити про інвестиції, які залучаються в розвиток навичок робітників і знань спеціалістів, ноу-хау тощо. У цьому контексті знову йдеться про економічні проекти, що реалізуються з розрахунку на ефективність (прибутки, доходи) у перспективі. Так, під інвестиціями в людський капітал К. Макконнел і С. Брю розуміють будь-які витрати, спрямовані на підвищення освіти, кваліфікації, мобільності робочої сили, поліпшення здоров'я працівників і, таким чином, зростання доходу від інвестицій [10].

Бурхливий розвиток науки і техніки в другій половині ХХ ст. призвів до розвитку концепції постіндустріального суспільства, головним теоретиком якої є американський соціолог Д. Белл. Він зробив спробу визначити результати сучасної науково-технічної революції. На його думку, вона ліквідує суттєві суперечності в соціально-економічному ладі промислово-розвинутих країн. У постіндустріальному суспільстві провідну роль відіграють не індустріальні центри, а "університети", відповідно провідною соціальною групою такого суспільства стають не робітники, а представники інтелектуальних професій, практики нових наукоємних технологій. Постіндустріальна система суспільного виробництва базується на знаннях, інформації. Вчені, як носії інтелекту і власники складної розумової робочої сили, а не фабрик, заводів, земельних масивів, пануватимуть у структурі привласнення [9].

Інвестиції в "людський капітал" на сучасному етапі розвитку економіки набувають дедалі більшого значення, бо саме результатами людської діяльності є і будинки, і машини, і обладнання, і, найголовніше, основний фактор сучасного економічного розвитку - інтелектуальний продукт.

У багатьох визначеннях інвестиції розглядаються як категорія синтетична, що поєднує такі елементи: збереження, кошти, майно чи цінності, процеси вкладення чи здійснення витрат (використання ресурсів), прибуток, дохід, ефект. При цьому головною рушійною силою такої єдності має бути віддача вкладень, досягнення певної наперед поставленої мети. Тобто інвестиції є надзвичайно емним поняттям, яке утримує основні елементи, визначаючи закономірності функціонування і саморегуляції інвестиційної сфери.

На підтвердження цього О. Мертенс у книзі "Інвестиції" зазначає, що поняття "інвестиції" є дуже широким, щоб можна було дати йому однозначне і вичерпне визначення. Так, в макроекономіці "інвестиції" - це частина сукупних витрат на нові засоби виробництва, інвестиції в нове житло, приріст товарних запасів, тобто "інвестиції" - це частина валового внутрішнього продукту, яка не спожита в поточному періоді, і забезпечує приріст капіталу в економіці. В мікроекономіці "інвестиції" розглядаються як процес створення нового капіталу, включаючи як засоби виробництва, так і людський капітал. А у фінансовій теорії під "інвестиціями" розуміють придбання реальних чи фінансових активів, тобто це сьогоднішні витрати, метою яких є одержання майбутньої вигоди [11].

Розвиток інвестиційних процесів є одним з основних напрямів розширення та відтворення основних фондів і виробничих потужностей підприємств на базі науково-технічного прогресу. Тому слід відзначити, що економічну категорію "інвестиції" тісно пов'язують з такими економічними дефініціями як "відтворення" й "відтворення основних фондів" і досить часто до них апелюють.

Отже, підвищення ефективності інвестицій не може розглядатися у відриві від раціонального використання основних фондів. Дані процеси тісно пов'язані один з одним, однаково суттєві, їх рух взаємообумовлений і підкорений одній меті – відтворенню основних фондів. Але нерозривність і однакова направленість процесів використання основних фондів та інвестицій не робить їх однозначними, інвестиційний процес все ж таки є головнішим.

Визначальна роль інвестицій зумовлена відтворенням по суті руху основних фондів, яку І. Зенкова виразила так: відтворення основних фондів – це процес інвестицій, опосередкований використанням основних фондів. Саме процесу інвестування, окрім притаманної йому політекономічної функції здійснення розширеного відтворення основних фондів, властива ще й функція суто виробничого характеру – регулятора виробництва [7]. Подібне трактування можна знайти в німецькому економічному словнику-довіднику [20]: інвестиції являють собою матеріальні й фінансові витрати на створення нових, розширення і модернізацію наявних і заміну спожитих основних фондів у всіх галузях народного господарства.

У умовах сучасної України виробнича діяльність, зокрема у сільському господарстві, ведеться підприємствами різних форм власності: державної, колективної (кооперативної) та приватної. Фінансово-економічна діяльність аграрних підприємств проводиться за принципами господарського розрахунку і самофінансування. Однак практика свідчить, що основні принципи організації фінансів у сільськогосподарському підприємстві – самокупність і самофінансування – нині не завжди спрацьовують. При неухильному спаді виробництва, скороченні посівних площ, зменшенні поголів'я худоби, зниженні її продуктивності, диспаритеті цін фінанси підприємств сільського господарства знаходяться у скрутному становищі. Неefективна цінова політика зумовлює викачування грошей із сільськогосподарської галузі, що значною мірою звужує інвестиційні можливості в цій сфері, зокрема за рахунок коштів самих підприємств. Отже, вони потребують істотної державної підтримки.

Потрібно відновити активну інвестиційну діяльність держави. Перевага у визначенні напрямів державного інвестування повинна віддаватися виробництву, що формують "точки зростання", а також галузям, які забезпечують створення інфраструктури, наукоємним і високотехнологічним виробництвам. Державні інвестиції слід використовувати як засіб створення первинних умов для залучення приватних та іноземних інвестицій у розвиток пріоритетних галузей, зокрема у вітчизняне сільське господарство.

IV. Висновки

Підсумовуючи вищевикладене, можна зазначити, що теоретичні й практичні проблеми розвитку інвестування завжди посідали чільне місце у системі наукових досліджень практично усіх економічних шкіл і течій, а на нинішньому етапі постіндустріального розвитку цивілізованого суспільства вони не втратили своєї актуальності. І для будь-якої економічної системи інвестиційна діяльність як важлива складова розвитку національної економіки завжди виступатиме об'єктом пильної уваги науковців і практиків, а кожному із етапів економічного розвитку відповідатиме своє бачення економічної природи інвестицій.

Література

1. Бланк И.А. Инвестиционный менеджмент. — К.: МП "ИТЕМ", 1995. — С. 10.
2. Большая Советская Энциклопедия. (в 30 томах), М.: "Советская Энциклопедия", 1972. — Т. 10. — С. 178; Украинская Советская Энциклопедия (в 12 томах), К.: "Полиграфкнига", 1980. - Т. 4. - С. 252.
3. Будаговська С., Кілієвич О., Луніна І., Пахомова Т., Романюк О. Мікроекономіка і макроекономіка: Підруч. для студ. екон. спец. закладів освіти: У 2 ч. / С. Будаговська (заг.ред.). — 2. вид. — К.: Видавництво Соломії Павличко "Основи", 2001. — 517с.
4. Гитман Л. Дж., Джонс М. Д. Основы инвестирования / Пер. с англ. — М.: Дело, 1997. — С. 10.
5. Долан Э. Дж., Линдсей Д. Макроэкономика / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. Б. Лисовика и др. С.-Пб., 1994. — С. 32.; Долан Э. Дж., Линдсей Д. Микроэкономика / Пер. с англ. В. Лукашевича и др.; Под общ. ред. Б. Лисовика и В. Лукашевича. — С.-Пб., 1994. — С. 14.
6. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 №1560 (із зм. і доп.) // www. rada. gov. ua.
7. Зенкова И.А. Инвестиционный механизм комплексного развития АПК. — М.: Наука, 1990. — С. 7.
8. Инвестология/ За ред. проф. С.К.Реверчука. - К.: Атіка, 2001. – 220с.
9. Лановик Б.Д., Матисякевич З.М., Матейко Р.М. Економічна Історія України і світу: Підр. / За ред. Б.Д. Лановика. — К.: Вікар, 2004. — С. 188-189.
10. Макконнел К.Р., Брю С.Л. Экономикс: принципы, проблемы и политика Пер. с 14-го англ. изд. — М.: ИНФРА-М, 2003. — С. 939.
11. Мертенс А.В. Инвестиции. — К.: Киевское инвестиционное агентство, 1997. — С. 3—4.
12. Музиченко А.С. Державне регулювання інвестиційної діяльності. — К.: Науковий світ, 2001. – 345 с.
13. Розенберг Дж. М. Инвестиции: Терминологический словарь. — М.: ИНФРА-М., 1997. — С. 173.
14. Рубін І.І. Класики політичної економії: Від XVII до середини XIX ст.: Збірка витягів з творів економістів та поясняльні статті. - Х; К.: Держвидав України, 1930. - 460с.
15. Федоренко В.Г. Инвестиционный менеджмент: Навч. посіб. — К.: МАУП, 1999. — С. 5.
16. Финансово-кредитный словарь. – М.: Финансы и статистика, 1984. – Т. 1. – С. 454.
17. Финансово-экономический словарь / Под ред. М.Г. Назарова. — М.: АО "Финстатинформ", 1995. - С. 86.
18. Шарп У., Александер Г., Бейли Дж. Инвестиции / Пер. с англ. — М.: ИНФРА-М, 2003. — С. 1.
19. The New encyclopaedia Britannica (in 30 Volumes) – Chicago, London, Voll. 6: Holderness – Krasnoje. - 1994. - P. 363.
20. Okonomisches Lexikon. – 3., neu beard. Aufl. – В.: Verlag die Wirtschaft, - Bd. 2: Н — Р. — 1979. — S. 139 — 140.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2012 р.

ТОВ "ДКС Центр"